

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

1-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

R.D.Dehqonov	
Bolalarni qo'g'irchoq teatri orqali tarbiyalashning o'ziga xos ahamiyati.....	194
X.M.Xoshimxonov	
Xoja Ahmad Yassaviyning irfoniy – falsafiy qarashlari.....	198
M.A.Muxiddinova	
Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining jamoaviy ijodiy, kasbiy va texnik tayyorgarligining pedagogik xususiyatlari.....	204
Y.A.Saidova	
O'smirlarda ishonch hissi va uning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	208
Sh.A.Mamajonov, X.M.Jo'rayev	
Bo'lajak kimyo o'qituvchilarida ekologik kompetentlikni shakllantirish.....	213
M.M.Azizov	
Skandinavcha yurish sport-sog'lomlashtirish dasturlarini optimallashtirishning asosiy vositasi sifatida	218
D.V.Vohidova	
Xoja Abdulxoliq G'ijduvoni ustoz-shogird sifatleri haqida.....	223
X.X.Raxmatova	
Murosa falsafasiga doir tushunchalarning tasavvufiy mohiyati	227
X.X.Raxmatova	
Ma'rifatli jamiyat qurishda Xoja Ahror Valiy murosaga oid qarashlarining ahamiyati.....	232
O.L.Berdiyev	
Abu Ali Ibn Sino va Nosiruddin Tusiyning falsafiy qarashlari	237
D.D.G'ulomov	
Abdulla Qodiriy ijodida retrospektiv syujet ("Mehrobdan chayon" romani misolida)	243
D.I.Gulamova	
Interpretation of euphemisms used in social life	246
M.K.Juliyev, L.A.Gafurova, M.D.Xolmurodova, B.E.Abdikairov	
O'zbekistonda tuproq eroziyasining sabablari va eroziyaga tasir qiluvchi omillar	250
B.O.Komilova, M.R.Toxirova	
Yuqori sinf o'quvchilarining aqliy faoliyatiga jismoniy mashqlarning ta'siri	254
B.O.Komilova	
Ichak turli bo'limlaridagi fermentlar faolligining ayrim gormonlar ta'sirida o'zgarishi.....	257
Z.M.Otaxonova, J.M.Otajonov	
Talabalarni xalq pedagogikasi asosida milliy ruhda tarbiyalashning o'ziga xos xususiyatlari	260
A.I.Mirzoyev, M.A.Mamasoliyeva, J.M.Turdaliyev, B.D.Raxmonov, Sh.Sh.Turg'unboev, I.A.Xudoynazarov	
Navoiy viloyati sho'rlangan tuproq tarkibidagi tuzlarni yuvish uchun kimyoviy melioratsiya usulidan foydalanish istiqbollari.....	263
Sh.K.Abduraxmonov	
Chaqiriqqacha harbiy ta'lim kursantlarida kasbiy madaniyatni rivojlantirish metodikasi va pedagogik shartlari.....	270
U.R.Radjabov, K.B.Xakimdjanova	
Maktabgacha ta'lim muassasi tarbiyalanuvchilarini harakatli o'yinlar orqali bolalar psixologiyasini va nutqini rivojlantirish usulublari.....	275
O.Ortiqov	
Mustaqillik davrida ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlar tahlili (1990-1994 yillar).....	279
A.R.Jo'rayev	
Minnatdorchilik bildirish nutqiy janrining lingvistik xususiyatlari.....	283
M.C.Курбоналиева	
Муаррифии чанд тазираи умумии шоирони асри xviii	286
X.A.Lutfullayeva	
Problems of developing self-educational skills of students	293
P.Абдуллаев	
Татабуъоти Амир Муиззй ба қасидаҳои Унсурии Балхӣ	298
	XOTIRA
Ustoz Muxammadjon Qoraboyevning yorqin xotirasi	304

**MA'RIFATLI JAMIYAT QURISHDA XOJA AHROR VALIY MUROSAGA OID
QARASHLARINING AHAMIYATI**

**ВАЖНОСТЬ ВЗГЛЯДОВ ХОДЖА АХРОР ВАЛИЙ О ПРИМИРЕНИИ В ПОСТРОЕНИИ
ПРОСВЕЩЕННОГО ОБЩЕСТВА**

**KHOJA AHROR VALIU IS ABOUT RECONCILIATION IN BUILDING AN ENLIGHTENED
SOCIETY THE IMPORTANCE OF THEIR VIEWS**

Raxmatova Xolidaxon Xolikovna¹

¹Buxoro davlat pedagogika instituti dotsenti

Annotatsiya

Maqolada insonning o'zini anglashi barkamollik asosi ekanligi, inson o'zi va atrofdagilari bilan murosayu madorada bo'lishi uchun o'zini anglashi, Xoja Ahror Valiyning murosa falsafasiga doir asosiy g'oyalardan bo'lgan qalbni asrash, yomon hamsuhbatlardan uzoqlashish, yaxshi hamsuhbatning inson kamolotiga oid g'oyalari hozirgi kunda barkamol avlod tarbiyasi uchun muhimligi o'z aksini topgan. Ma'rifatli jamiyat qurishda Xoja Ahror Valiyning murosaga oid g'oyalarining ahamiyati batafsil yoritilgan.

Аннотация

В статье утверждается, что самосознание человека является основой совершенства, что человек должен познать себя, чтобы быть в гармонии с собой и другими, основная идея философии компромисса Ходжи Ахрора Вали заключается в защите души от плохих желаний, беседа должна быть с хорошими собеседниками, важны для человеческого совершенствования. Отражена важность этих идей для воспитания зрелого поколения. Подробно объясняется значение идей Ходжи Ахрора Вали о компромиссе в построении просвещенного общества.

Abstract

The article states that self-awareness of a person is the basis of perfection, that a person should understand himself in order to be in harmony with himself and others, Khoja Ahror Vali's basic philosophy of compromise is to protect the soul from the desires, to stay away from bad interlocutors, and good interlocutors are important for human perfection. The importance of these ideas for the education of a mature generation has been reflected. The importance of Khoja Ahror Vali's ideas on reconciliation in building an enlightened society is explained in detail.

Kalit so'zlar: Xoja Ahror Valiy, ma'rifatli jamiyat, murosa, barkamollik, o'z-o'zini anglash, hamsuhbat, nafs, nusxai noma.

Ключевые слова: Ходжа Ахрор Вали, просвещенное общество, компромисс, совершенство, самопознание, собеседник, платсное, желание, образец письма.

Key words: Khwadja Ahror Vali, Enlightened community, compromise, perfection, self-awareness, conversation, nafs, nusxai noma.

KIRISH

O'zbekistonda taraqqiyotning yangi bosqichida ma'rifatli jamiyat qurish zarurati yuzaga chiqdi. Bu esa yangicha falsafiy dunyoqarashni shakllantirishni taqozo etmoqda. Yangicha dunyoqarashning asosi ijtimoiy falsafaning murosa tushunchasi yangicha paradigmalar asosida hal etish zarurati yuzaga keladi. Shu bois, asrlar davomida jahon falsafasi, xususan milliy qadriyatlar asosida yoshlarda falsafiy mushohada, tafakkur etish ko'nikmalarini shakllantirishni uzluksiz ta'lim tizimiga kiritish, nazarimizda, milliy mentalitetimizning murosa g'oyasi asosida yanada yuksaltirishga xizmat qiladi. Bugungi kunda falsafiy ta'limni rivojlantirishda Sharq allomalarning fundamental asarlarini ilmiy o'rganish muhim ahamiyatga ega. Xoja Ahror ma'naviy merosida jamiyatdagi insonlar bir-biri bilan murosayu madorada yashashining nazariy va amaliy tomonlarini o'rganib, asosiy e'tiborni insonning o'zini - o'zi anglashi, o'z qadrini bilishi masalasiga qaratadi. Buning uchun inson o'z tana istaklarining me'yorini bilishi va shunga munosib, nafsini jilovlab amal qilishi kerakligini ta'kidlaydi(1; 326).

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mustaqillik yillarida Xoja Ahror Valiyning hayoti, faoliyati va ma'naviy merosini o'rganishga katta e'tibor qaratildi. N.Komilov, A.Juzjoniy, E.Karimov, K.Kattayev, M.Kenjabek, Z.Qutiboyev tadqiqotlarida Xoja Ahror Valiy hayoti va ma'naviy merosi haqida fikr-mulohazalar bildirilgan. A.O'rinboyev, M.Hasaniy tomonidan amalga oshirilgan ilmiy-tadqiqot ishlarida Xoja Ahror Valiyning

tinchlik, jamiyatda barqarorlikni ta'minlashdagi xizmatlari to'g'risidagi fikr-mulohazalar o'z aksini topgan. Naqshbandiylik ta'limotining jamiyat barqarorligini, tinchlik va osoyishtalikni ta'minlashdagi o'rnini xususida H.Aliqulov, V.Alimasov, S.Karimov, G.Navro'zova, A.Huseynova, N.Safarova, O.Sharipova, M.Mamatov tadqiqotlarida ma'lumotlar berganlar.

O'zbekistonida tinchlik, xavfsizlik va barqaror ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlash uchun ham, albatta, ma'naviy tahdidlarga qarshi keskin va muttasil kurash olib borish bilan bir qatorda xalqimizda murosa qila olish malaka va ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Yangi taraqqiyot bosqichida ma'rifatli jamiyat qurish zarurati vujudga keldi. Bu esa yangicha falsafiy dunyoqarashni shakllantirishni taqozo etmoqda. Yangicha dunyoqarashning asosi murosa tamoyilini yuksaltirish muammosini yangicha paradigmalarda asosida hal etishdir. Shuning uchun asrlar davomida jahon falsafasi, xususan milliy falsafiy qadriyatlar asosida yoshlarda falsafiy mushohada, tafakkur etish ko'nikmalarini shakllantirishni uzluksiz ta'lim tizimiga kiritish, milliy mentalitetimizning murosa g'oyasi asosida yanada yuksaltirishga xizmat qiladi. Bugungi kunda falsafiy ta'limni rivojlantirishda Sharq allomalarining jumladan, Xoja Ahror Valiy fundamental asarlarini ilmiy o'rganish muhim ahamiyatga ega.

Maqolada Naqshbandiya ta'limotidagi murosaga xos bo'lgan o'z-o'zini anglash, suhbat, nafsni tarbiyalash, kibri yo'qotish, shukronalik, sabr, zikr, fikr va faqr kabi g'oyalari Yangi O'zbekiston sharoitida siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarning barqaror bo'lishidagi xizmati, bularning ma'rifatli jamiyatni barpo etishda barkamol avlod mafkuraviy immunitetini tarbiyalashdagi ahamiyati ochib berilgan.

NATIJALAR

Inson o'zi bilan o'zi va atrofdagilar bilan murosali yashashi uchun asosiy mezonlaridan biri uning o'zligini anglashidir. Xoja Ahror o'zlikni anglagan odamda mehr, muhabbat, muruvvat, murosa kuchli bo'lishi, butun borliqqa mehr va muhabbat nazari bilan qarab, murosa holatida bo'lishini quyidagi misralarda keltirgan:

Odami diyd astu boqiy po'st ast,
Diyd on boshad, ki diydi do'st ast.(2; 390)

Mazmuni:

Odamiy, ya'ni haqiqiy inson ko'zdir, boshqasi hammasi po'stdir,
Ko'z agar do'st ko'zi bo'lsa, shundagina ko'z bo'ladi.

Xoja Ahror bu bilan inson qalbi oynasi bo'lgan ko'zdan faqat butun borliqqa do'stona nazar, mehr-muhabbat porlab tursagina, haqiqiy inson nomiga uyg'un bo'ladi, deydi.

Demak, barkamol avlod – o'zini anglagan, o'z qadr-qimmatini, hayot mazmunini, jamiyatdagi o'rnini bilgan va shunga munosib amal qiladigan murosali hayot tarzini kechiradigan shaxsdir. U biror nafasini ham behudaga sarflamaydi, chunki u umrini shu nafaslardan iboratligini biladi. Uning hamsuhbati yaxshi odamlar bo'ladi, chunki yomon hamsuhbat umrini, vaqtni nobud etishi, behuda sarflash ekanligini anglaydi. O'zini anglagan inson barcha borliq, mavjudlik, xususan boshqa insonlarni ham qadru-qiyamatini biladi, chunki ularning har biri uning baxtiyor yashashi murosayu madora, o'zaro tushunish, kelishuv, shukronalik lozimligini tushunadi. O'zini anglagan inson haqiqiy baxtiyordir. Chunki u xirsu havas, nafsu havo, zulmu sitamdan pok. O'zini anglagan inson sevimlidir. Chunki u barchani sevadi, mehr-muhabbat bilan nazar qiladi, insonlar, jamiyat bilan murosada yashaydi, bu esa unga nisbatan boshqalarda ham shunday pok, go'zal tuyg'uni uyg'otadi.

Demak, inson o'zi va atrofdagilari bilan murosayu madorada bo'lishi uchun o'zini anglashi kerak. Xoja Ahrorning fikricha, "odami nusxai jomi'a turur, ondog'kim, malakiy sifatleri bor turur va sab'iy va bahimiy sifatlardan ham xoliy ermastur"(2; 344). Xoja Ahror Valiy bu iboralari bilan insonda ilohiy sifatlar bilan birga hayvoniy salbiy illatlar borligini ham ta'kidlab, insonni "nusxai jami'", ya'ni borliqdagi bor narsalarni o'zida jam' etgan nusxa, deganlar. Ayniqsa, inson jamiyatda yashar ekan, u doimo xalq dardi bilan yashashi va uning dardiga darmon bo'lmog'i kerakligi naqshbandiylik g'oyasi ikkinchi Renessans davri mutafakkirlarining qarashlarida asosiy g'oya hisoblangan. Tasavvufiy ta'limotlarda asosiy e'tibor insonga, uning botiniy va zohiriy sifatlarini yuksaltirishga, iloh jamoliga yetish orqali mukammallik, yetuklik sirlaridan, zavqidan voqif bo'lishga

da'vat etiladi. Insonni ma'naviy yuksalish va poklanishdan chalg'ituvchi bo'islar ko'p, - ular – nafs, shuhrat, boylik, unvon, obro', takabburlik, ixtilof kabilardir.

Ye.Berezikovning yozishicha, Xoja Ahror tabiiy ruh bilan inson ruhi o'rtasidagi bog'liqlikni, aloqalarni izlagan. Uni sirli bir holat chulg'ab olib, yaqinlari, tengqurlari davrasidan yiroqlashtirgan, mistik xayolot beorom ruhiga taskin bergan(3; 125).

Xoja Ahror Valiy o'z-o'zidan yuksak axloqiy, ma'naviy, tasavvufiy jihatdan yuksak maqomga erishgan emas. Fikrimizcha, mutasavvifning falsafiy-axloqiy va antropologik qarashlarini shakllantirgan – Naqshband tariqatidir. Adabiyotshunos olim Izzat Sulton fikriga ko'ra, Ahmad Yassaviy, Abdulxoliq G'ijduvoni, Bahovuddin Naqshband va Xoja Ahror Valiy ta'limoti o'rtasida "uzilmas aloqa" mavjud(4; 10). Agar Yassaviy inson o'zining azaliy pokligini saqlashi uchun bu dunyodan yuz o'girish, o'zini qiynaydigan ko'pgina "bu dunyo ehtiroslari"ni yanchib, Oллоh bilan yakka qolishi, ya'ni umrini odamlardan uzoqda, uzlatda, yolg'izlikda, toat-ibodat bilan o'tkazishi lozim, deb hisoblasa, G'ijduvoni "Dast ba kuru, dil ba yor" da'vati orqali insonni xalqi manfaatlarini bilan yashashga, xalq ustiga tushgan yukni o'z ustiga olishga, halol mehnat qilib yashashga chaqirgan. Naqshband esa yuqoridagi da'vat oldiga ilohni qo'yadi: "Dil ba Yoru, dast ba kor" ("Dilingni Oллоhga, qo'lingni ishga bag'ishla").

Xoja Ahror Naqshbandiya tariqatini davom ettirgan va XV asr naqshbandiya tariqatining davomchisi sifatida faoliyat ko'rsatgan. Faxruddin Ali Safiyning yozishicha, Xoja Ahror aytdilar: "Hazrati Abdulxoliq quddusi sirrahuning so'zlari tururkim: "Shayxlik eshigin bog'lagil, yorliq eshigin ochg'il, xilvatning eshigin bog'lagil, suhbatning eshigin ochgil", "Xalqdin og'irlik(ni) ko'tarmak kerak va bu muyassar bo'lmas, magar halol kasb bila "Dast ba kuru, dil ba yor" degan so'z xojagon tariqatlarida amri muqarrar turur"(2; 301).

Xoja Ahror Valiy aytadilarkim, "Jam'e bilan o'lturunlarkim, sizlarga g'olib bo'lmasunlar, to sizlarni yemasunlar va g'olib bo'lmasunlar, ya'ni nafsu havu yuzidin qaviy bo'lmasunlar va sizlarni yemasunlar, ya'ni sizlarni vaqtingizni zoyi' va nobud etmasunlar"(2; 388). Demak, yomon hamsuhbat, nafsga berilgan bo'lsa, u bilan o'tgan vaqt zoe' ketadi, nobud bo'ladi va u sizni yeydi, ya'ni sizdagi ijobiy quvvat, fazilatlarinigizni yo'qotadi.

Shuningdek, Xoja Ahror Valiy yaxshilar bilan suhbatni behisht, jannat bilan tenglashtirib, aziz-avliyolar suhbatini g'animat sanash lozim deganlar. Xoja Ahror Valiy aytgan edilarkim, "Sohibi "Bahr ul-haqoyiq" Shayx Najmuddin Doya alayhir rahma oytib tururlar, "Darig'okim, hech kishi avliyolarning suhbatlari qadrin bilmadi va bilmaslar"(2;375). Bu bilan bizlarga yaxshilarni qadrlash va ular suhbatini g'animat bilish lozimligini ta'kid etmoqdalar. Shu ma'noda yana bu baytni aytganlar:

Bo oshiqon nishinu, hama oshiqi guzin,
Bo har ki nest oshiqi bo o' mashav qarinq(2; 330).

Mazmuni:

Oshiqqlar bilan o'tirginu, hama oshiqlikni olgin,
Kimda-ki oshiqlik bo'lmas, u bilan yaqinlashma.

Bu misralarda oshiq-ilohiy ishqdan sarmast, faqat ilohiylik sifatlarni sevuvchi kishidir. Shunday hamsuhbat bilan o'tirgan insonda ham ishq o'ti alanganib, to'la oshiq bo'ladi. Ammo ishq yo'q, dardi yo'q, kesakka o'xshash kishilar bilan umuman yaqinlashma, deydi Xoja Ahror Valiy. Shu mazmundagi Jaloliddin Rumiyning "Masnaviyi Ma'naviy" asaridan ham Xoja Ahror Valiy shunday misralarni keltirganlar:

Peshin ustode, ki o' naxvi buvad,
Joni shogirdash az o' naxvi shavad(2; 331).

Mazmuni:

Nahviy (tilshunos) bo'lgan ustoz oldida,
Shogirdning joni (tani, jismi va ruhi) ham tilshunos bo'ladi.

Xoja Ahror Valiyning murosa falsafasiga doir asosiy g'oyalaridan bo'lgan qalbni asrash, yomon hamsuhbatlardan uzoqlashish, yaxshi hamsuhbatning inson kamolotiga oid g'oyalari hozirgi kunda barkamol avlod tarbiyasi uchun ularning ongi va qalбини turli ma'naviy tahdidlar: diniy ekstremizm va fundamentalizm, ommaviy madaniyat, korrupsiya, odam savdosi, boqimandalik, giyohvandlik kabi illatlardan asrashda yordam beradi.

Xoja Ahror borliq masalasi bo'yicha gapirar ekanlar mavjud, bor narsalar haqida fikr yuritganda jonsiz, jonli mavjudotni tilga oladilar. Ularni borligini inkor etmaydilar, lekin ularning ilohiy mohiyatini anglash uchun ularga me'yoridan ortiq bog'lanmaslik kerak, deyдилar. U kishi aytadi: "Dunyoning hammasi ortiqchadir; magar besh narsasi (ortiqcha emas): jonni saqlab turadigan non; tashnalikni ketkazadigan suv; satri avrat bo'ladigan libos; amal qiladigan ilm; unda yashaydigan maskan"(5; 59).

MUHOKAMA

Xoja Ahrorni dunyodagi narsalardan besh narsa inson uchun zarur deganidan shunday fikrga kelish mumkinki, u kishi quyidagilarni inson uchun muhim degan:

1. Inson tanasi me'yorida ishlashi, ya'ni u banda sifatida o'zining haqqini ado etishi uchun zaruriy miqdordagi oziq-ovqatni me'yorida iste'mol etishi kerak, chunki u nurga aylanadi va quvvat bo'ladi;

2. Inson tanasi sog'lom bo'lishi uchun uni zaruriy miqdordagi suyuqlik bilan ta'minlash lozim;

3. Inson jamiyatda xizmatda bo'lishi, insonlar bilan munosabatda kirishi, issiq-sovuq havodan himoyalaniishi uchun zarur kiyim-kechak, ya'ni libos kerak;

4. Amal qiladigan ilm, ya'ni ilmeki, insonni holatini yaxshilash, jamiyatdagi o'z o'rnini topish va o'zgalarga ezgulik qilishga yordam beradi, keraklidir;

5. Inson yashash, ilm olishi, kamol topishi uchun zarur bo'lgan maskan – uy-joy, maktab, o'quv va kasb-hunar o'rganadigan, mehnat qiladigan joylar zarur.

Mazkur fikrlardan kelib chiqib, mutasavvif borliqning ilohiy mohiyatidan kelib chiqib, borliqqa me'yor darajasida munosabatda bo'lish murosali hayot kechirishning asosiy shartlaridan biri ekanligini ta'kidlaydi.

Xoja Ahror takror-takror yozadi: "Maskani agar baland – yaxshi yoki boshqacha bo'lib, o'ziga kifoya qilsa juda ulug' ish bo'ladi, yeyish agar oyoqdan qolmaydigan miqdorda bo'lsa, qanoat bisyor yaxshidir. Kiyinish agar issiq-sovuqdan asraydigan miqdorda bo'lsa, yetarlidir"(5; 62). Ko'z ko'rish uchun, quloq eshitish uchun bo'lgani kabi, qalbning sifati Haqdan ogoh bo'lishdir va unda g'ayr – nafs istaklari bo'lmasligi lozim. Dilni ogohlik holatida asrashda nafas olishning ahamiyatini Xoja Ahror ta'kidlaydi. Darhaqiqat, nafas olish insonni butun olam quvvatlari bilan bog'laydi.

Dilni Haq muhabbati qamrab olsin, deydi Xoja Ahror. "Bu nosutiy mone'lardan uzilish muqaddimasiz muyassar bo'lmagay", (5; 69) bu esa qalbgga taalluqli ma'rifatsiz hosil bo'lmasligini Xoja Ahror ta'kidlab, "eng muhim ish shulki, dil nimaga payvasta ekanligini bilsinlar." Bahouddin Naqshband Naqshbandiya ta'limotiga kiritgan "Vuqufi qalbiy" – qalbdan ogoh bo'lish rashhasi Xoja Ahror Valiy tomonidan yanada mukammallashtirilganligi va qalb holati insonni murosali, rizo, musolaha, ixtilot holatiga kirishiga yordam beradi.

Insonlar orasidagi murosali munosabat qalb holatiga bog'liq. Qalbni poklashda zikr – Oллоh va uning ne'matlarini yodlash amaliyotining ahamiyati kattadir. Xoja Ahror "Zikri dil" haqida fikr yuritib, Oллоh zikri dilda bardavom, doimiy bo'lishi kerakligini uqtiradi. Mutasavvif risolada bu dunyoning o'tkinchi ekanligi, molu – dunyo, boylik, yil, kun hammasi bir kun ko'ngildan mahv bo'lishi, shuning uchun, ko'ngil va fikrni zikr ila munavvar etmoq kerakligini quyidagi misralarda ifodalaydi:

Har nafasni dami oxir bilibon,
Anda bu nav' taalluq qilibon,
Zikri mazkurga bo'lg'il mashg'ul,
Bu yo'sinliqki, degumdur sanga yo'l(6; 35).

Xoja Ahror Valiyning yuqorida qayd etilgan jamiyatda barqarorlikni ta'minlashda tasavvufiy murosaning o'rniga doir g'oyalari hozirgi davrda Yangi O'zbekistonda Uchinchi Renessans poydevorini yaratishda dasturilamaldir.

XULOSA

Yurtimizda inson huquq va manfaatlari oliy qadriyat sifatida belgilanib, ijtimoiy murosani amalga oshirish uchun ulkan ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O'zbekiston "Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi", "Bola huquqlari to'g'risida"gi, "Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishlarning barcha shakllarini tugatish to'g'risida"gi, "Xalqlarning tinchlikka doir huquqlari to'g'risida"gi konvensiyalar, "Din va e'tiqod asosidagi murosasizlik va kamsitishlarning barcha shakllarini

tugatish to'g'risida"gi Deklaratsiya, "Irqiy kamsitishlarning barcha shakllarini tugatish to'g'risida"gi xalqaro konvensiya va boshqa xalqaro hujjatlarga qo'shilgan. Bu esa jamiyatdagi tinchlik va barqarorlikni mustahkamlash, ijtimoiy murosa tamoyillarini amalga oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Xoja Ahror Valiyning aql – zakovati, murosa falsafasiga doir ilmi, muqaddas islom dini va falsafasi, naqshbandiya tariqatining rivojiga katta hissa qo'shgan piri murshid sifatida hozirgi kunda ham ibrat maktabidir. Inson o'zi bilan o'zi va atrofdagilar bilan murosali yashashi uchun asosiy mezonlaridan biri uning o'zligini anglashidir. Xoja Ahror Valiyning murosa falsafasida o'z-o'zini anglash murosali hayotning asosi ekanligini ta'kidlangan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор. Фикроти Аҳрорийя. /Табаррук рисоалар. Нашрга тайёрловчи,– Маҳмуд Ҳасаний, Баҳриддин Умрзоқ, Ҳамидуллоҳ Амин. Т.: Адолат, 2004, –Б 326.
2. Фаҳруддин Али Сафий. Рашаоту айнилҳаёт (Оби ҳаёт томчилари) / Нашрга тайёрловчилар: Маҳмуд Ҳасаний, Баҳриддин Умрзоқ. – Тошкент: Абу Али ибн Сино, 2004. –Б 390.
3. Березиков Е. Святыя люди Туркестана. –Т.: Камалак, 1992. –Б. 125.
4. Султон И. Баҳовуддин Нақшбанд абадияти. –Т.: Фан, 1994. –Б. 10.
5. Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор. Фикроти Аҳрорийя. /Табаррук рисоалар /Нашрга тайёрловчи.: Маҳмуд Ҳасаний, Баҳриддин Умрзоқ, Ҳамидуллоҳ Амин. - Тошкент: Адолат, 2004. – Б. 59.
6. Мирзо Кенжабек. Дунёнинг муршиди. Ҳазрати Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор: "Рисолайи Волидийя" назмий таржимаси қисқа шарҳи. -Тошкент: Фан, 2004. –Б 35.
7. Раҳматова Х.Х. Хожа Аҳрор Валий ма'навий меросида murosa falsafasiga doir g'oyalar tahlili. -Buxoro: Sadridin Salim Buxoriy. 2023. –230-Б.